

ÜSKÜDARLI HAŞİM BABA'NIN VÂRİDÂT'I

Mehmet ÜNAL (*)

Mehmet PEKTAŞ (**)

Öz

“Hâşim,” “Hâşimî”, “Üsküdarlı Hâşim Baba”, “Üsküdârî”, “Bandırmalı-zâde” mahlaslarıyla tanınan ve daha çok “Hâşim Baba” olarak bilinen Mustafa Hâşim Efendi, XVII. yüzyılın önde gelen mutasavvıflarındandır. Hâşim Baba, çocukluğunda Celvetî adabına göre yetiştirilmiş, daha sonra Bektaşiliğe meyletmış ve bu tarikat bünyesinde dedebabalık yapmıştır. Hâşim Baba, kendisini ne Celvetîlere ne de Bektaşîlere kabul ettirebilmiştir. Hâşim Baba'nın Dîvân, Vâridât, Ankâ-i Maşrık ve Devriyye-i Ferşîyye olmak üzere dört eserinin varlığı bilinmektedir. Bugüne kadar yapılmış bilimsel çalışmalarda daha çok Hâşim Baba'nun şiirleri incelenerek şairlik yönü ön plana çıkarılmıştır. Bu makalede Hâşim Baba'nın Vâridât isimli mensur eseri incelenerek, eserin gelenek içeri-sindeki yeri, muhtevası, dil ve üslup özellikleri araştırılmıştır. Bu yolla Hâşim Baba'nın bugüne kadar üzerinde pek durulmayan bir yönü aydınlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşilik, Celvetiyye, Haşim Baba, tasavvuf, vâridât.

The “Vâridât” of Haşim Baba Who is from Üsküdar

Abstract

Pen-named as “Hâşim,” , “Haşim Baba”, “Hâşimî”, “Üsküdarlı Hâşim Baba”, “Üsküdârî” and “Bandırmalı-zâde”, Mustafa Hâşim Efendi, is one of the the leading sufi poets of the 17th. Century. He was raised and trained according to the Celveti rules of conduct and tradition but the preferred to practise the Bektashi path in sufism. He served as a Dede-baba, as a sheik in one the Bektashi dergahs. Haşim Baba, has never been accepted by neither Jilwatis nor Bektashis.

He is already known with his works titled Dîvân, Vâridât, Ankâ-i Maşrık ve Devriyye-i Ferşîyye. Research on Haşim Baba's works has so far stressed his poetical ability and his verse. This article studies Haşim Baba's prose considering his book Vâridât It also examines the book's place in sufi tradition , content, and linguistic and stylistic qualities. Thus, this sufi and literary personality has been introduced in different perspective not mentioned enough so far.

Keywords: Bektashi, Jilwatiya, Haşim Baba, Sufism, Vâridât.

*) Uzman, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak., (e-posta: mehmetunal@sdu.edu.tr)

**) Gönen/Isparta Lisesi Edebiyat Öğretmeni, (e-posta: mehmet.pektas32@gmail.com)

Giriş

Miladî XII. yüzyıldan itibaren teşekkül etmeye başlayan tarikatlar, kısa sürede Arap Yarımadası'ndan başlayarak, Kuzey Afrika, Endülüs, Horasan ve Türkistan'a kadar yayılmış ve büyük bir coğrafyada tasavvufun tanınmasını sağlamıştır. Tasavvuf, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da da geniş bir yayılma alanı bulmuş, hemen her yerde tekkeler, zaviyeler kurulmuştur. Bu tekkeler etrafında büyük bir gelenek oluşmuş ve edindikleri ilahî birikimi terennüm eden şairler yetişmiştir. Bu yönüyle birer kültür ocağı haline gelen tekkeler asıl amaçlarının yanında önemli bir kültürel vazifeyi de yüzyıllar boyunca icra etmiştir. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin duraklama devrine girdiği XVII. yüzyılda, gerileme sürecinin başladığı XVIII. yüzyılda bile bu gönül ocakları etrafında edebî faaliyetler canlı bir şekilde sürdürülmüştür. Üsküdarlı Hâşim Baba da XVIII. yüzyılda yetişmiş ve eser vermiş önde gelen isimlerden birisidir.

“Hâşim”, “Hâşimî”, “Üsküdarlı Hâşim Baba”, “Üsküdârî”, “Bandırmalı-zâde” mahlaslarını kullanan Hâşim Baba'nın ismi *Sicill-i Osmânî*'de Hâşim Mehmed Efendi (Mehmed Süreyya, 1996), *Osmanlı Müellifleri*'nde ise Hâşim Mustafa Baba olarak geçmektedir (Mehmed Tahir, 1333). Hâşim Baba, İnâdiye Dergâhı'nın şeyhi Celvetî meşâyihinden Şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin (ö. 1138/1726) ortanca oğludur (Mehmed Süreyya, 1996). 1130/1718'de Üsküdar'da doğmuştur (Yılmaz, 1997). Çocukluğundan itibaren Celvetî âdâbına göre yetiştirilen Hâşim Baba, daha sonra Bektaşîliğe meyletmiştir. Mısır Kasrûlayn'daki Kaygusuz Abdal Bektaşî Tekkesi şeyhi Hasan Baba'ya (ö. 1170/1756) intisap ettikten sonra Hacıbektaş'ta bulunan Bektaşî Âsîtânesi'ne gidip dört yıl kadar orada ikamet etmiştir. Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba'nın postnişinliği zamanında bir ara dedebabalık yapmışsa da Bektaşîlerin bir kısmı tarafından kabul görmemiştir (Yılmaz, 1997). Bursalı Mehmed Tahir'in kaydettiğine göre, “*ilâ Rabbihi'l-Kerîm*” terkinin delâlet ettiği 1197/1783'te vefat etmiştir (Mehmed Süreyya, 1996). Hâşim Baba, yaşamı boyunca bir yerde karar kılmadığı için ne Celvetîlere ne de Bektaşîlere kendisini tam olarak kabul ettirebilmiştir. Gölpınarlı, onun Celvetî olduğunu söylerken (Gölpınarlı, 1992), Yılmaz Soyyer, bir Celvetî olmasının yanında Melâmî ve Bektâşî de olduğunu söyleyerek toplumun bu üç kısmı açısından birleştirici bir unsur olduğunu ifade eder (Soyyer, 2005). Mehmet Temizkan, Hâşim Baba'nın Sünnî bir ortamda yetiştiğini, daha sonradan Bektaşîliğe intisap ederek samimi bir Bektaşî olduğunu söyler. Hâşim Baba, pek çok konuda Bektaşîler gibi düşünmesine rağmen, “Hak-Muhammed-Alî”, “Muhammed-Alî” birliği inancına, Hz. Alî'nin Hz. Muhammed'den de üstün bir mevkide görülmesine ve ilk üç halifeye karşı takınılan olumsuz tavra taraftar olamamıştır (Temizkan, 2005). Yaşar Aydemir ise Hâşim Baba'nın Melâmî meşrep bir şair olduğunu ifade eder (Aydemir, 2005).

1197/1783'te vefat eden Hâşim Baba'nın cenazesi Celvetiyyenin merkezi Hüdâyî Dergâhı'na getirilmiş fakat cenaze, o sırada postnişin olan Mehmed Ruşen Tefvîkî (ö. 1308/1891) tarafından içeri alınmamıştır. Bunun üzerine Hâşim Baba'nın cenazesi, dergâhın alt kapısında Cennet Efendi haziresi önünde kılınan namazın ardından, Üsküdar'da İnâdiye mahallesinde pederi ve mürşidi Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin yaptırdığı Bandırmalı-zâde dergâhının bahçesine defnedilmiştir (Yılmaz, 1997).

Hâşim Baba'nın Celvetî âsîtânesi şeyhlerince dışlanması üzerine vefatından sonra muhipleri ona Hâşimiyye adlı bir tarikat nispet etmişler ve Bandırmalı-zâde Tekkesi bu tarikatın âsîtânesi olarak faaliyet göstermiştir.

Hâşim Baba'nın *Dîvân*, *Vâridât*, *Ankâ-i Maşrık* ve *Devriyye-i Ferşiyye* olmak üzere dört eseri vardır. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan *Dîvân*'da kasîde, muhammes, müseddes, gazel ve kıta nazım şekilleriyle yazılmış tasavvufî şiirler yer almakta olup bugüne kadar üzerinde üç yüksek lisans tezi yapılmıştır.¹ *Vâridât*, melâmete dair bazı risaleleriyle çeşitli zamanlarda kendisine vâki olan tecellileri anlattığı, cifr ilmi ve ebced hesabıyla geleceğe ait birtakım bilgiler verdiği mensur bir eserdir. *Ankâ-i Maşrık*² isimli eser, Muhyiddin İbn Arabî'nin *Ankâ-i Muğrib* isimli eserinden etkilenilerek cifr ilmi üzerine yazılmış bir risaledir. *Devriyye-i Ferşiyye*, Niyâzî-i Mısırî'nin (ö.1105/1694) *Devriyye-i Arşiyye*'sine zeyil olarak yazılmış olup 94 beyittir. Hâşim Baba'nın bu dört eser dışında da çeşitli mecmualarda değişik isimlerle kayıtlı manzumelerine rastlanmaktadır.

“Vâride” ve “Vâridât” Hakkında

“Vâridât” kelimesi “vâride”nin çoğulu olup gelir (yıllık, aylık...), hatıra gelen ve içe doğan, anlamlarında kullanılmaktadır. Tasavvufî bir terim olarak vârid, kul irade etmeden, kendi katkısı bulunmadan, kalbine gelen bir mânâ demektir. Allah'tan gelen vâride (ilhama, feyze) vârid-i Hak, ilimden (şeriatan) gelen vâride, vârid-i ilim denir. Hak'tan gelen feyz ve ilhama vâridât-ı İlahiye, vâridât-ı Rabbâniye de denir (Uludağ, 2002). Vârid, kulu etki altına alır, onu sevindirir ve hüzünlendirir, o zaman gelen bu vâridler, psikolojik olarak çıkardığı duruma göre, vârid-i hüzn, vârid-i sürur gibi isimler alır (Cebeçioğlu, 2004).

Vâridât, sûfiler arasında kullanıldığında kulun herhangi bir kastı olmaksızın kalbine Allah tarafından indirilen mânâlar, Allah'tan gelen ilhamlar kastedilmektedir. Vâridât deyince ilk akla gelen isim Şeyh Bedreddin'dir. Ondan başka Erzurumlu İbrahim Hakkı, Hasan Kaimî gibi vâridâtını kaleme alan mutasavvıflar da vardır.

Hâşim Baba'nın Vâridât'ı

Yaşadığı yüzyılın önemli mutasavvıf şairlerinden olan Hâşim Baba'nın Vâridât'ı³ yazarın tarikat silsilesi hakkında bilgiler içeren ve tasavvufa dair bazı bilgiler veren geniş

1) Ergün, A. (2000). *Hâşim Baba Dîvânı Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi; Kayacan, M. (2002). *Hâşim Baba ve Divanı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi; Yalçınkaya, M. A. (2008). *Bandırmalı-zâde Hâşim Baba Dîvânı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi.

2) Bu eser üzerine yapılmış bir inceleme için bkz. Sovyer, A.Y. (2005). Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Anka-i Maşrık'ı, II. *Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, C. II, s. 108-113.

3) Çalışmamızda Hâşim Baba'dan yapılan alıntılar için, Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz FB 170 arşiv numarasıyla kayıtlı bulunan 1166/1752 tarihli “*Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*” isimli yazma esas alınmıştır.

bir dibaceyle başlar. Dibacenin arkasından aşağıda özetlenecek olan 17 vâridât ile devam eder:

1. vâridât, Hâşim Mustafa Efendi'nin müfessirlerinkinden farklı olarak ledünnî ilimlerle yaptığı Rahmân Suresi 19. ve 20. ayetlerin tefsirini içerir. Burada Hz. Muhammed'in mübarek sînelerinden Hz. Ali'nin kalbine ledünnî ilimlerin akıtılmasından hareketle, kâmil ve mükemmil bir mürşidin kalbinden, kendi terbiyesindeki talebesinin kalbine bu ilimlerin akıtılması anlatılmıştır. Bu vâridâtın yazılış tarihi 1194/1780'dir (Hâşim Baba, 1166, vr. 69b).

2. vâridâtta, tarikat yolunda terbiye edilenlerin gördüğü rüyaların çeşitleri, (Rahmânî, şeytânî ve "edgâsü ahlâm") dereceleri ve hakikati anlatılmış. Hâşim Mustafa Efendi, 16 Ramazan 1188 Pazar gecesinde (M. 20 Kasım 1774 Pazar) gördüğü rüyayı yazmış, şeriatın zerre kadar ayrılmamayı ve tarikatın bütün adaplarını yerine getirmeyi öğütlemiş; Rahmânî rüyaların ancak tertemiz bir kalple ve ruhla görülebileceği bildirilmiştir (Hâşim Baba, 1166, vr. 70a-71b).

3. vâridâtta, tasavvuf yoluna giren bir sâlikin muhakkak kâmil ve mükemmil bir mürşidin terbiyesinde bulunması, mürşitlerin de Hz. Muhammed'in hakiki vârislerinden olduğu, seyyidlerin başı olan Hz. Hüseyin ve şeriflerin başı olan Hz. Hasan'ın cennet gençlerinin efendileri oldukları anlatılır (Hâşim Baba, 1166, vr. 71b-72b).

4. vâridât, 21 Ramazan 1173 (M. 7 Mayıs 1760 Çarşamba)'te yazılmıştır. Bu vâridâta göre şeriatı tasdik ve ikrar vacip olduğu gibi Hz. Muhammed'in mübarek sînelerinden Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin sînelerine akıtılan ve o zamandan günümüze silsileler yoluyla kalplere ve sînelerine akıtılarak gelen ledünnî ilimleri kabul, tasdik ve ikrar da vaciptir. Her velî, bir nebinin meşrebi ve terbiyesi üzerinedir. Bütün peygamberler de terbiyelerini, kendisini Allah'ın edeplendirdiği ve terbiye ettiği Hz. Muhammed'den almışlardır. Ledünnî ilimlerin gerçek sahipleri O'nun neslinden gelen seyyidler ve şeriflerdir. Kıyamete kadar her devirde kâmil ve mükemmil mürşitler genellikle bu mübarek soydan ve silsileden gelecektir (Hâşim Baba, 1166, vr. 72b-76b).

5. vâridât, 21 Ramazan 1173 (M. 7 Mayıs 1760 Çarşamba)'te yazılmıştır. Bu vâridâta göre bütün madenler içinde bitkilere en yakın olan mercan; bitkilerden hayvanlara en yakın olan hurma ve hayvanlardan insanlara en yakın olan attır. Bu üç faslı ve dört unsuru ihtiva eden insan, zahîrî ve bâtinî olarak tam terakki eylese, hakiki insan olur. Bunlarda terakki etmeyenler yani madenler safhasında kalanlar bazı madenlere tapar ve nefisleri çeşitli madenler suretindedir. Bitkiler faslını aşamayanlar, çeşitli bitkilere taparlar ve sûretleri de çeşitli bitkiler suretindedir. Hayvanlar faslını aşamayanlar da çeşitli hayvanlara tapar ve sûretleri de maymun, köpek, domuz vs. hayvanların suretindedir (Hâşim Baba, 1166, vr. 76b-77a).

6. vâridât, 2 Şevval 1173 (M. 18 Mayıs 1760 Pazar)'de yazılmıştır. Allah'a kavuşturan yollardan zaruri olanının şeriat olduğu ve diğerinin isteğe bağlı olarak tarikat yolu olduğu ve tarikat yolunun en büyük imam ve mürşitlerinin 12 imam olduğu anlatılmaktadır (Hâşim Baba, 1166, vr. 77a-78b).

7. vâridât, 30 Ramazan 1173 (M. 16 Mayıs 1760 Cuma) tarihinde, yatsı vaktinde yazılmıştır. İlâhî sırları ve Melâmîler'in tavırlarını bildiren bu vâridâta, Melâmîler'in bu isimle isimlendirilmelerinin sebepleri ve Melâmîler'in kendilerini inkar ve kafirlikle itham edenlere karşı tavırları anlatılmıştır. Ebu Cehil gibi kalpleri mühürlü olanlar, Hz. Muhammed'in binlerce mucizesini görmelerine rağmen inkar ettikleri gibi, ezelden kalpleri mühürlü olan Ümeyyeoğulları'ndan da bazıları hasetleri sebebiyle Ehl-i Beyt'in şanını ve faziletini inkar etmişler ve bunları levm etmişlerdi. On iki imama ve onların yolunda gidenlere de kalpleri mühürlü bazı nasipsizler levmetmişler ve sövmüşlerdir. Melâmîler, Ehl-i Beyt'e sövenleri kınadıkları için onlara "Melâmîler" denmiştir (Hâşim Baba, 1166, vr. 78b-81a).

8. vâridât, 7 Şevval 1173 (M. 23 Mayıs 1760 Cuma) tarihinde yazılmıştır. Bu vâridâta göre kainat, topyekun aşktan yaratılmıştır. Vâridâta insanın yaratılışı, kâmil insan olma aşamaları anlatılır; kâmil ve mükemmil bir mürşide bağlanma ve böylelikle madenler, nebatât ve hayvanât mertebesinden insanlık mertebesine yükselme; zamanın ehl-i sünnet itikâdındaki devlet başkanına uyma öğütlenir. Şeriat ve tarikatın her âdâbının yerine getirilmesi gerektiği söylenerek Hâşim Mustafa Efendi'nin tarikatta seyr ve sülûkunu tamamlayıp kemâle erdiği bildirilmektedir (Hâşim Baba, 1166, vr. 81a-84a).

9. vâridât, 1 Rebiyyülevvel 1163 (M. 8 Şubât 1750 Pazar)'te yazılmıştır. "*Nûru'l-Bedr Sırr-ı Leyleti'l-Kadr*" adlı bu vâridâta göre, Kadir gecesi; bütün makamların kemal noktasına gelişin, bütün mertebelerin tamamlanışının gecesidir. Kâmil ve mükemmil bir mürşidin terbiyesinde aşılacak her makamın, kavuşulacak en büyük nimetlerin zamanı Kadir gecesidir (Hâşim Baba, 1166, vr. 84a-84b).

10. vâridât, 1 Muharrem 1162 (M. 22 Aralık 1748 Pazar)'de yazılmıştır. "*Min Vâridâti'l-İlâhîyye*" adlı bu vâridâta, Al-i 'İmrân, Tâhâ ve Neml surelerinden bazı ayetlerin ledünnî tefsîri yapılmaktadır (Hâşim Baba, 1166, vr. 84b-85a).

11. vâridât, 12 Muharrem 1162 (M. 2 Ocak 1749 Perşembe)'de yazılmıştır. "*Ve Mine'l-Vâridâti'l-İlâhîyye Li's-Seyyidi'l-Melâmiyye*" adlı bu vâridâta göre, kıyâmet-i sugrâ (küçük kıyâmet, kişinin vefatı) dört unsurun (ateş, hava, su ve toprak) bir araya gelmesi ve birbiriyle karışmasıdır. 11. vâridâta "kıyâmet", "haşr" ile "hamd sancağı" kavramlarının tasavvufî yorumları da yapılmaktadır (Hâşim Baba, 1166, vr. 85a-86a).

12. vâridât, 15 Muharrem 1162 günü (M. 5 Ocak 1749 Pazar) yazılmıştır. "*İşk-ı İlâhiyye Vâridâti'l-Melâmiyye*" adlı bu vâridâta göre, İlâhî aşk, kadîmdir. Kâinatta her şey aşk için yaratılmıştır. Aşkın, her makama göre başka başka isimleri vardır. Celâl, cemâl, gazap, cesaret gibi.. Gerek ulvî, gerek süffî; gerek hakîkî, gerekse mecâzî olsun, aşk birdir (Hâşim Baba, 1166, vr. 86a-87a).

13. vâridât, 3 Ramazan 1191 (M. 5 Ekim 1777 Pazar)'de yazılmıştır. Hâşim Mustafa Efendi, bu vâridâta her 64 senede bir, müminler için Yezîd'in helâk olması gibi çok hayırlı büyük olaylar olduğundan, yine her 32 senede bir, küçük olaylar olduğundan bahseder. Her 128 senede bir de, Kostantınıyye'yi fetheden Fâtih ve Yavuz Sultân Selîm Hân gibi büyük insanlar ortaya çıkar. Hz. Muhammed'in mübarek ismi "Muhammed" kelimesinin

ebcedine göre her 132 senede bir İslâmiyet’i kuvvetlendiren bir din âlimi ortaya çıkar. Şu hicri seneler, çok büyük din âlimlerinin ortaya çıkacağı senelerdir: H 1196, 1288, 1380, 1476, 1568, 1660, 1752, 1834, 1926. H. 1444 senesinde mezhepler arasındaki (Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerinin muâmelâta dair ahkâmında) içtihat farkları ortadan kaldırılacaktır (Hâşim Baba, 1166, vr. 87a-87b).

14. vâridât, 5 Şaban 1161 (M. 31 Temmuz 1748 Çarşamba)’de yazılmış olup “Es-râr-nâme” adını taşır. Melâmîlik yoluyla Allah’a ulaşmak isteyenlerin, bu yolun kâmil ve mükemmil bir mürşidinin terbiyesinden geçerek onun zâtında yok olmaları gerektiği bildirilmektedir (Hâşim Baba, 1166, vr. 87b-89a).

15. vâridât, “Besmele-i Şerîfe Esrâr-ı Latîfe” adıyla 12 Ramazan 1197 (M. 11 Ağustos 1783 Pazartesi)’de yazılmıştır. Vâridât, Üsküdarlı Şeyh Abdurrahman Efendi’nin bir kitabından alıntıyla, “besmele”nin bazı sırlarının tasavvufî yorumu ve izahını ihtiva eder. Buna göre, besmelenin başındaki “be (ب)” nin altındaki nokta zuhûrun yani kainatın yaratılışının başlangıcına, sonundaki “elif (ا)”, insanın yaratılışına; “mim (م)”, Hz. Muhammed’e delalet etmektedir. Ortadaki “mîm (م)” ise diğer peygamberlere işârettir. Yine besmele ve Fâtiha Suresi’nin harfleri Ehl-i Beyt’e, Osmanlı Devleti’ne, kâmil ve mükemmil mürşide işâret etmektedir (Hâşim Baba, 1166, vr. 89a-90a).

16. vâridât, Derviş Abdullah’a gönderilen bir mektup olup kendisinden nasihat-name yazılması istenmektedir. Ayrıca her an halk içinde Hak’la beraber olmak, her işte İslâmiyet’e ve tarikat âdâbına uymak gerektiği; ticaretle uğraşmanın, evlenmenin, halk içinde yaşamamanın Hak ile olmaya engel olmadığı vurgulanmaktadır (Hâşim Baba, 1166, vr. 90a-90b).

Eserin sonunda Hâşim Mustafa Efendi’nin silsilesi yazılıdır.

Vâridât’ın Dil ve Üslup Özellikleri

Hâşim Baba, manzum ve mensur bütün eserlerinde konu itibarıyla din ve tasavvuf çizgisinin dışına çıkmamakta mensubu bulunduğu sistemin tam bir temsilcisi olarak tasavvufî anlayışı anlatmaktadır. Bununla beraber Hâşim Baba, pek çok mutasavvıf şair ve yazarda gördüğümüz üzere eserlerinde öğreticiliği ön plana çıkarmaz. Bu yüzden sade ve halkın kolay anlayabileceği bir dil kullanmak yerine Arapça ve Farsça kelimelerle yüklü ağır bir dil kullanır.

Hâşim Baba’nın vâridâtında anlatımın akışı sık sık kesilerek araya uzun ve girift terkipler, tasavvufî remizler ve sırlar girer:

“Bu sîr gûş-i deryâ gibi cûş u hurûş ile ey tâlib ki her hâne envâ’-ı ahcâr u eşcâr ile binâ ve envâ’-ı elvân-ı cevâhir u huddâm ü bisât-ı gün-â-gün ile mebnâ ve müzeyyen olmaz.” (Hâşim Baba, 1166, vr. 71b).

Arapça ve Farsçaya hâkim olduğu anlaşılan Hâşim Baba, eserinde Arapça ve Farsça tamlamalara sıklıkla başvurmaktadır. Eserde üçlü hatta dördümlü tamlamalara rastlanmak-

tadır. Bu da çoğu zaman asıl ifade edilmek istenen anlamın geri planda kalmasına yol açmakta ve anlatımın akışını kesmektedir:

“*Ey vâkıf-ı sırr-ı maşrik-ı şems-i nübüvvet ve ey tâlib-i nûr-ı maârib-i şems-i vilâyet zâhir-i nübüvvet olan şerî’at-i mutahhareyi bilâ-delîl ve bilâ-tevîl tasdîk ve ikrâr vâcib olduâi gibi bâtin-ı nübüvvet olan vilâyet-i kübrâyı dahi bilâ-delîl ve bilâ-tevîl tâlib-i hakîkat olanlara tasdîk ve ikrâr vâcibdir.*” (Hâşim Baba, 1166, vr. 72b).

“*...ol tohm meyve-i şecere-i âhiret hâmil-i livâe-i hâtemü’l-enbiyâ hazret-i hâtemü’l-evliyânüñ nümâ-yı sırrı tohm-ı şecere-i vücûdu...*” (Hâşim Baba, 1166, vr. 75a).

“*...âli resûlden nesl-i pâk-i hazret-i İmâm Hüseyin radiyallâhu ‘anhadan ise sırran ve zâhiren da’vet-i halk için merâtib-i çâr-deh üzere tenezzülât-ı ilâhiyye-i nüzûl ve bâtinı sırr-ı hatm-i nübüvvet olan mertebe-i vilâyet-i kübrâdan hilâfet-i kübrâ ile zuhûr idüp...*” (Hâşim Baba, 1166, vr. 77b).

Şair, deyim ve kelâm-ı kibardan da zaman zaman faydalanmıştır.

“*..tuızı koz añlayanlardan olmayasın...*” (Hâşim Baba, 1166, vr. 74a).

“*...suya yazı yazmak...*” (Hâşim Baba, 1166, vr. 70a).

“*...lil-’ârifi yekfihü’l-işâre...*” (Hâşim Baba, 1166, vr. 3a).

Sonuç

Vâridât, kulun iradesi dışında, ilahi ilham ve feyizle kalbe gelen birtakım tasavvufî hakikat, sır ve rumuzların yer aldığı eserlerin genel adı olmuştur. Doğrudan İlahî ilhamla yazıldıkları iddiasını taşımaları sebebiyle bu eserler, tasavvuf dünyası açısından oldukça önemlidir. Vâridât yazan mutasavvıflardan birisi de XVIII. Yüzyılın Celvetî ve Bektaşî tarikatlarıyla münasebeti bulunan Hâşim Baba’dır. Hâşim Baba’nın vâridâtı 17 vârideden oluşmakta olup bu vârideler, bazı sûre ve ayetlerin tefsiri, cifr ilmi ve ebced hesabıyla geleceğe ait birtakım bilgiler, rüya yorumu, ledünnî ilimlerin mahiyeti, Melâmîlik, tarikat âdâbı, ilahî aşk gibi çeşitli konularda değişik zamanlarda kaleme alınmıştır.

Vâridât, Arapça ve Farsça kelimelerin sıklıkla tercih edildiği, hemen her kelime ile terkip kurulmaya çalışılan, yer yer tasavvufî sembol ve rumuzlarla yüklü bir üslupla yazılmıştır. Eserde ağır bir dil kullanılması zaman zaman asıl anlatılmak istenen anlamların geri planda kalmasına yol açmıştır. Bu yönüyle eser, belli bir kültür seviyesinin üstündeki okuyucuya hitap etmektedir.

KAYNAKÇA

Aydemir, Y. (2005). Üsküdarlı Hâşim Baba’nın Melâmîlik Görüşü. *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi. s. 114-130.

Hâşim Baba (1166/1752). *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz. FB 170.

- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Anka Yay.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kit Yay.
- Ergün, A. (2000). *Hâşim Baba Dîvânı üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Gölpınarlı, A. (1992). *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Gri Yay.
- Kayacan, M. (2002). *Hâşim Baba ve Divanı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmânî*, C. II, Haz. Nuri Akbayar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri C. I*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Öz, B. (1997). *Bektaşilik Nedir?* İstanbul: Der Yay.
- Soyyer, A. Y. (2005). Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Anka-i Maşrık'ı. II. *Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi. II, 108-113.
- Temizkan, M. (2005). Üsküdarlı Hâşim Baba'nın Fikrî Kimliği Üzerine Bir İnceleme. II. *Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi. II, 100-107.
- Uludağ, S. (2002). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Yalçınkaya, M. A. (2008). *Bandırmaltzâde Hâşim Baba Dîvânı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Yılmaz, H. K. (1997) "Hâşim Baba". *İslam Ansiklopedisi XVI*, İstanbul: TDV Yay. 406-407.